

РЕЗЮМЕ

В статье дан обзор зернобобовых культур, среди которых выделен нут – как перспективная, засухоустойчивая, неприхотливая к условиям выращивания и высокоурожайная зернобобовая культура.

RESUME

The article provides an overview of leguminous crops, among which chickpea is singled out as a promising, drought-resistant, undemanding to growing conditions and high-yielding leguminous crop.

УДК 332.33(574.1)

Білім алушы: Есенғалиева Ш.С., студент

Ғылыми жетекші: Утеғалиева Н.Х., магистр, аға оқытушы

«Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті»КеАҚ,
Орал қ.

БҚО БОЙЫНША ЖЕР РЕСУРСТАРЫН ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ

ТҮЙІН

Мақалада аймақтың ерекшеліктерін ескере отырып, үнемі суармалы жерлердің болуы мен қазіргі жағдайы мен пайдалану тиімділігін талдау нәтижелері келтірілген. Суармалы жерлерді пайдаланудың динамикалық өзгерістеріне салыстырмалы талдау келесі әдістерді қолдана отырып жүргізілді: суармалы жерлердің болуы мен пайдаланылуын қашықтықтан талдау әдістері; үнемі суармалы жерлердің жай-күйіне әсер ететін факторларды анықтауға мүмкіндік беретін деректерді бақылау және топтастыру әдісі.

Түйін сөздер: тұрақты суару, ұтымды пайдалану, тиімділік, суармалы жерлерді, дақылдарды пайдалану қарқындылығы.

Жерді ұтымды пайдалану жер құқығының маңызды принциптерінің бірі болып табылады. Құқық қағидаты ретінде жерді ұтымды пайдалану жер иелерінің, жер пайдаланушылардың, жер иелерінің оларды тиімді пайдалануын талап етуде көрінеді. Бұл қағидаттың мазмұны жерді пайдалану мен қорғауға қойылатын жалпы талаптармен де, белгілі бір санаттағы жердің құқықтық режимінің ерекшелігімен де анықталады. Ауыл шаруашылығы жерлерін пайдалану кезінде бұл қағидат ауыл шаруашылығы дақылдарының өнімділігін сонымен қатар құнарлылығын арттыруды, осы жерлерді тиімді экономикалық пайдалануды ұйымдастыруды талап етеді және ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерді тиісінше қорғауды көздейді.

Суармалы аймақтардың ауыл шаруашылығында суармалы гектардың қарқындылығын арттырудың бастапқы міндеті жақсартатын іс-шараларды жүргізу негізінде жер жамылғысының экономикалық құнарлылығын және суармалы жердің әрбір гектарының өнімділігін барынша арттыру болып табылады.

Жер ресурстарын ұтымды пайдалану және қорғау мәселесі қоршаған ортаны қорғаудағы ең өзекті мәселелердің бірі болып табылады, өйткені ол табиғаттың ең құнды сыйлықтарының бірі – топырақ пен оның құнарлылығын пайдалана отырып, адам тағамдарын өндірумен байланысты.

Ұтымды деп олардың жоғары әлеуметтік, экономикалық және экологиялық тиімділігіне кепілдік беретін заманауи ғылыми-техникалық тәсілдерге сәйкес жерді нысаналы мақсаты бойынша пайдалану түсініледі. Қазіргі қоғамда жер аумағын үнемі ұлғайтуды қажет етпейтін халық шаруашылығының мұндай саласы жоқ. Жерге деген сұраныс әрдайым және сөзсіз оның ресурс ретіндегі құндылығының өсуіне әкеледі.

Жерге орналастыру органдарының елдің жер қорын жақсарту жөніндегі жұмыстарының әлеуметтік маңыздылығын асыра бағалау қиын. Бұл үлкен мемлекеттік маңызы бар әлеуметтік, саяси жұмыс сияқты техникалық, құқықтық, экономикалық емес. Жер кодексінде жерді қорғау оларды ұтымды пайдалануға, ауыл шаруашылығы айналымынан негізсіз алып қоюдың алдын алуға, зиянды антропогендік әсерлерден қорғауға, сондай-ақ шабындықтарды, жайылымдарды және орман қоры жерлерін молықтыру мен өнімділігін арттыруға бағытталған ұйымдастырушылық, экономикалық, құқықтық және басқа да іс-шаралар жүйесі түрінде қаралады.

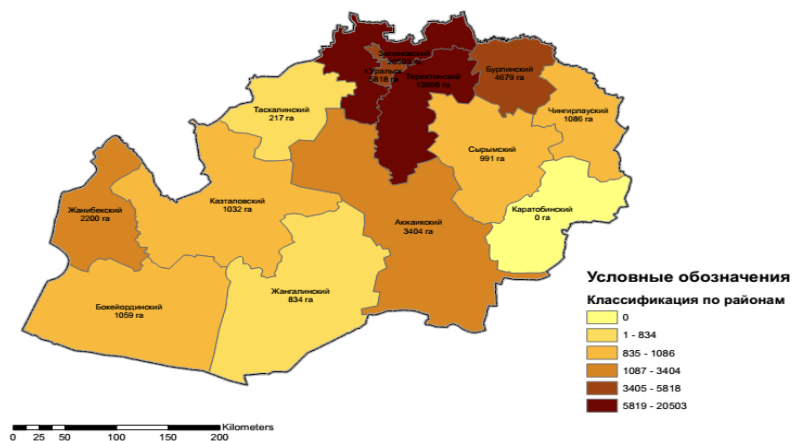
Жер ресурстарын ұтымды пайдалану және қорғау өзара байланысты. Міндет-жер байлығын дұрыс пайдалану, сонымен бірге олардың құнарлылығын көбейту, жерді эрозияның әртүрлі түрлерінен қорғау, топырақтың құнарлы қабатын көбейту және т. б.

Жерді ұтымды пайдаланудың экономикалық маңыздылығы тұрақты мәнге ие.

Тиімділік ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерден ауыл шаруашылығы өнімінің барынша көп мөлшерін алуға және ауыл шаруашылығы емес өндірісті жүргізу үшін жер учаскелерінің ең аз мөлшерін бөлуге қажет.

Антропогендік әсердің деградациясы – эрозия мен тұздану, ластану, тау-кен қазбаларындағы бұзушылықтар және т.б. салдарынан ең құнды Жер ресурстарын ауылшаруашылық айналымынан үнемі алып тастауға байланысты процестерге қарамастан, қоғам жердің өндірістік қасиеттерін жақсартуға мүдделі. Бұл мәселені шешу ауылшаруашылық өндірісінде ең өзекті болып табылады.

Жалпы Батыс Қазақстан облысы бойынша 1991 жылға дейін 311,8 мың га суармалы жер тіркелген. Қазіргі уақытта 55,8 мың гектар тұрақты суармалы жердің 3500 гектары нақты пайдаланылуда. Қалған 49,2 мың га суармалы жерлер суармалы жерлер құрамының айналымынан тиімсіз пайдаланылуына және суару жүйелерінің бұзылуына байланысты шықты. ArcGIS бағдарламалық қамтамасыз ету дерекқорының негізінде облыс аудандарының шекараларын пайдалана отырып, тұрақты суару жерлерінің аумақтары бойынша картограмма салынды (1-сурет).

Сурет 1 – Тұрақты суару жерлері

Бұл картограммада жіктеуге сәйкес тұрақты суару жерлерін пайдаланудың болуы көрсетілген.

Статистикада жердің жай-күйі, ең алдымен, тұрғысынан қоғамдық позициялардан қарастырылады оларды экономикалық пайдалануға жарамды, әсіресе ауылшаруашылық өндірісі үшін. Ол үшін қосымша жіктеулер қолданылады және жердің жай-күйін ашатын және соңғы жылдардағы салыстыратын құрылымның көрсеткіштерін есептейді. Жердің ауылшаруашылық өндірісіне жарамдылығын жердің жалпы ауданындағы суармалы жерлердің көрсеткіші бойынша бағалауға болады.

Облыс аумағының өзіне тән ерекшелігі ауыл шаруашылығы өндірісінің нәтижелерінің жылдың құрғақшылығына қатты тәуелділігі болып табылады. Құрғақ жылдары астық өндірісі мен мал шаруашылығының жемшөп базасы күрт төмендейді.

Осылайша, жер қоры негізінен жайылымдық жерлер мен шабындықтармен ұсынылған, облыста табиғи шабындықтар мен шалғындарды табиғи пайдалануға негізделген ауыл шаруашылығының негізінен мал шаруашылығы бағыты қалыптасты.

Облыста мал шаруашылығын дамыту үшін ауыл шаруашылығы дақылдарының егіс алқаптарының ауданын ұлғайту және жемшөптің едәуір мөлшерін алу қажет.

1-кестеде 2022 жылы Батыс Қазақстан облысының аудандары бойынша Ауыл шаруашылығы дақылдарының қанша гектар егіс алқабы (алдын ала) бөлінгені, оның ішінде ауыл шаруашылығы кәсіпорындарына берілген жер көлемі және жеке кәсіпкерлер мен жұртшылықтың шаруашылықтарына қанша гектар бөлінгені нақты көрсетілген.

Кесте 1 - Аудандар бойынша ауыл шаруашылығы дақылдарының (алдын ала) егістік алқабы, гектар

	Шаруашылықтың барлық санаттары	Оның ішінде		
		ауыл шаруашылық кәсіпорындары	дара кәсіпкерлер және шаруа немесе фермер қожалықтары	жұртшылық шаруашылығы
Батыс Қазақстан облысы	586 158,3	203 968,7	376 532,3	5 657,3
Ақжайық	2 397,0	7,5	2 134,7	254,8
Бөкей Орда	261,0	-	200,0	61,0
Бөрлі	66 939,1	16272,0	50 451,6	215,5
Жаңақала	160,0	-	100,0	60,0
Жәнібек	600,0	200,0	266,5	133,5
Бәйтерек	249 535,8	114 819,7	133 088,3	1627,8
Казталов	1 544,0	642,0	816,6	85,4
Қаратөбе	1 155,0	270,0	802,0	83,0
Сырым	21 226,0	1780,0	19 076,8	369,2
Тасқала	42 345,2	5252,0	36 973,0	120,2
Теректі	140 768,8	44 210,4	96 136,2	422,2
Шыңғырлау	33 833,0	1 999,0	31 788,0	46,0
Орал қаласы	25 393,4	18 516,1	4 698,6	2 178,7

Кестедегі мәліметтерге қарайтын болсақ, шаруашылықтың барлық санаттары бойынша басты назарға алынып отырған Бәйтерек ауданы, сәйкесінше 586 158,3 гектардың 249 535,8 гектары тиесілі. Атап айтсақ, ауыл шаруашылық кәсіпорындарына 114 819,7 гектар, дара кәсіпкерлерге 133 088,3 гектар, жұртшылық шаруашылығына 1627,8 гектар бөлінген. Яғни бұл дегеніміз жалпы шаруашылықтың барлық санаттарына берілген жердің 42,5 % - ын алып отыр. Аз көлем жердің үлесі Жаңақала ауданына тиесілі. Шаруашылықтың барлық санаттарының көлемі Жаңақала ауданында 160 гектар. Бәйтерек ауданы мен Жаңақала ауданының көрсеткіштерін салыстырмалы түрде қарайтын болсақ, Бәйтерек ауданының 0,06 % ғана құрайды. Бұл әрине үлкен айырмашылықты құрайды.

Жерді ұтымды пайдалану, топырақтың құнарлылығын арттыру-маңызды міндеттердің бірі. Нарықтық экономика жағдайында мемлекеттің жер ресурстарының әлеуетін тиімді пайдалану проблемасы болып жатқан реформалардың басым бағыты ретінде қарастырылуы тиіс. Жер ресурстары-маңызды ұлттық қазына, елдің қоғамдық байлығы мен адамдардың әл-ауқатының басты көздерінің бірі, экономиканың барлық

салаларын дамытудың негізгі объектісі. Барлық кезеңдерде жер реформасы басты мақсатқа - жерді пайдалану тиімділігі мен қорғауды арттыруға, оның өндірістік қасиеттерін сақтауға бағынуы керек. Әлемдік қоғамдастықта мемлекеттердің жерді пайдалану мен иелік ету талаптарын күшейте отырып, бақылау функцияларын көбірек қабылдауы туралы көптеген мысалдар бар.

2022 жылғы деректерді осыдан 5 жыл бұрынғы, яғни, 2018 жылдың көрсеткіштерімен салыстырып қарайтын болсақ, үлкен өзгерісті байқауға болады.

2 кестеде 2018 жылғы аудандар бойынша ауыл шаруашылығы дақылдарының (алдын ала) егістік алқабы бойынша мәліметтерін көре аламыз. Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерді пайдалануды жақсартуда аумақтарды ұйымдастырудың инновациялық жобаларын енгізу, егіншілік мәдениетін арттыру, ауыл шаруашылығы дақылдарын өсірудің белгіленген технологиясын сақтау, ұсынылатын ауыспалы егістерді енгізу және игеру, эрозияға қарсы және басқа да табиғатты қорғау іс-шараларын жүзеге асыру бірінші кезектегі маңызға ие.

Осы бағыттардың ішінде өнімділікті арттыру және топырақтың құнарлылығын сақтау басым болып табылады.

Кесте 2 - Аудандар бойынша ауыл шаруашылығы дақылдарының (алдын ала) егістік алқабы (2018), гектар

	Шаруашылықтың барлық санаттары	Оның ішінде		
		ауыл шаруашылық кәсіпорындары	дара кәсіпкерлер және шаруа немесе фермер қожалықтары	жұртшылық шаруашылығы
Батыс Қазақстан облысы	513 242,1	160 991,2	346 372,7	5 878,0
Ақжайық	927,0	-	691,8	235,2
Бөкей Орда	80,0	-	-	80,0
Бөрлі	52 732,8	16 644,0	35 571,5	517,3
Жаңақала	70,0	-	18,3	51,7
Жәнібек	460,0	-	338,6	121,4
Бәйтерек	225 032,9	99 934,7	123 620,4	1477,8
Казталов	475,0	-	344,1	130,9
Қаратөбе	98,0	-	8,5	89,5
Сырым	17 831,5	2 790,0	14 603,0	438,5
Тасқала	33 352,6	5 149,0	28 115,5	88,1
Теректі	133 984,1	24 313,0	109 212,7	458,4
Шыңғырлау	28 897,0	1 034,0	27 824,5	38,5
Орал қаласы	19 301,2	11 126,5	6 023,8	2 150,9

2-кесте бойынша да шаруашылықтың барлық санаттары бойынша берілген жер көлемі жөнінен бірінші орында Бәйтерек 225 032,9 гектар, соңғы тұрған Жаңақала ауданы 70,0 гектар. 5 жылдың ішінде біраз айырмашылық бар екені көрініп тұр. Бұл дегеніміз егін алқабына берілген жер көлемі жылдан – жылға артуда.

Жалпы, облыс бойынша тұрақты суармалы жерлердің жалпы ауданынан суармалы жерлердің тек 6,5% - ы ғана пайдаланылды, ал ең аз суармалы жерлер облыстың Теректі және Сырым аудандарында пайдаланылады.

Суармалы жерлердің неғұрлым белсенді шоғырлануы бар ауылдық жерлер Алмалы және Шаған ауылдық округтері болып табылады (үлес салмағы тиісінше 14,01 және

52,1%). Пайдаланылатын суармалы жерлердің басым бөлігі алмалы, Шаған және Тасқала ауылдық округтерінде шоғырланған (тиісінше 28,76, 17,47 және 5,32%).

Талданатын суармалы жерлер қандай дақылдар үшін пайдаланылатынын қарастыру ерекше назар аударуды талап етеді.

Суармалы жерлердің көп бөлігі көкөністердің астында орналасқан. Ақжайық ауданында сүрлемге арналған жүгері 47 га суармалы жерді алып жатыр. Облыстың қалған суармалы жерлерін 30,19% үлесімен бақша дақылдары алып жатыр. Суармалы жерлердегі бақша дақылдары Зеленов ауданын қоспағанда, қарастырылып отырған барлық аудандарда өсіріледі.

Ең күрделі және көп қырлы-жерді ұтымды пайдалану ұғымы. Ұтымдылық мағынасы бойынша жерді пайдаланудың орындылығын, яғни жер бөлудің белгілі бір өндірістің мақсаттары мен міндеттеріне сәйкестігін білдіреді. Сондықтан рационалдылықты тек ауыл шаруашылығымен немесе басқа саламен байланыстыруға болмайды. Кез-келген жер учаскесін пайдалану сипаты әр түрлі болуы мүмкін болғандықтан, оны анықтаудың негізі, демек, ұлттық экономикалық оңтайлылық принципі жер қорын ұтымды пайдалануды ұйымдастыру жөніндегі іс-шаралардың негізі болуы керек. Бұл қағида белгілі бір шешімдер қабылдаған кезде олардың халық шаруашылығының одан әрі дамуына оң әсерін тигізбеу керек дегенді білдіреді. Қазіргі жағдайда бұл шешім немесе болжам барлық мүмкін жағдайлардың ішіндегі ең жақсысы екеніне сенімділік қажет. Қазіргі жағдайда бұл шешім немесе болжам барлық мүмкін жағдайлардың ішіндегі ең жақсысы екеніне сенімділік қажет. Мұндай сенімділік кез-келген "әмбебап" индикатормен емес, тек әлеуметтік-бағдарланған экономиканың мақсатына, сондай-ақ өндіріс процесінің нақты міндеттеріне сәйкес келетін өлшенетін көрсеткіштер жүйесімен негізделуі мүмкін [27].

Табиғатты ұтымды пайдалану деп пайдаланылатын табиғи объектілерді де, тұтастай алғанда қоршаған табиғи ортаны да қорғау талаптарын бір мезгілде сақтай отырып, табиғат пайдалану мақсаттарын жүзеге асыруда қажетті экономикалық тиімділікке қол жеткізу түсініледі.

Өздеріңіз білетіндей, кеңейтілген көбею-бұл бүкіл халық шаруашылығында біртұтас тұтастық ретінде жүзеге асырылатын жоспарлы, реттелетін процесс. Ол қоғамдық өнімді, жұмыс күшін және өндірістік қатынастарды көбейтуді қамтиды. Көбею әртүрлі салалар мен кәсіпорындардың органикалық үйлесімі мен бірлігімен сипатталады. Нәтижесінде жекелеген кәсіпорындарда көбею бүкіл мемлекет көлемінде тікелей қоғамдық ұдайы өндірістің құрамдас бөлігі ретінде әрекет етеді.

Көбею процестері бір-бірімен тығыз байланысты болғандықтан, жер қорын пайдалану халық шаруашылығының барлық байланыстарын қамтамасыз ететін, әртүрлі мүдделердің органикалық үйлесіміне қол жеткізетін етіп реттеледі.

Нарықтық экономика жағдайында мемлекеттің жер ресурстарының әлеуетін тиімді пайдалану проблемасы болып жатқан реформалардың маңызды бағытына айналса, ал жерге орналастыру бағыты үшін бұл басты міндетке айналды. Өткен жылдардағы объективті және субъективті себептерге байланысты олар негізінен жерді қайта бөлумен, жаңа шаруашылық жүргізуші субъектілерді ұйымдастырумен айналысты. Жерді пайдалану мен қорғауда бірқатар проблемалар бар. Ауыл шаруашылығы айналымынан ауыл шаруашылығы алқаптарының едәуір саны шығарылып, қорға ауыстырылды. Егістік алқабы қысқарып, оның аумағында ауыспалы егіс жүйесі бұзылды, көптеген жағдайларда дақылдарды өсіру технологиясы сақталмайды, суармалы жерлердің ауданы азайды. Көптеген шаруашылықтарда суару желісі бұзылған. Нәтижесінде осы жағымсыз проблемаларды жою шаралары қажет [23].

Жалпы Батыс Қазақстан облысы бойынша 1991 жылға дейін 311,8 мың га суармалы жер тіркелген. Қазіргі уақытта 55839 га тұрақты суару жері және 255985 га жайылмалы суару жері бар.

Тұрақты суару негізінен жемдік біржылдық дақылдар мен жасыл жем үшін жоңышқа өсіру үшін пайдаланылды. Алайда, соңғы жылдары ол негізінен көкөніс дақылдарын, картоп пен түйнек дақылдарын, қарбыз мен қауын өсіру үшін қолданылады. Ақжайық ауданында сүрлемге арналған жүгері 47 га суармалы жерді алып жатыр. 55,8 мың гектардың 6,5 мың гектарына жуығы суармалы жерлер пайдаланылуда. Қалған 46,2 мың га суармалы жерлер суару жүйелерінің бұзылуына байланысты іс жүзінде пайдаланылмайды. Үнемі пайдаланылатын суармалы жерлердің ең үлкен ауданы Теректі,

Ақжайық, Зеленов аудандарында шоғырланған. Сонымен қатар, ең аз суармалы жерлер облыстың Теректі және Сырым аудандарында қолданылады.

Су үнемдеу технологиясын қолдана отырып, суару алаңы облыс бойынша 4232 га құрайды, ол Зеленов ауданының суармалы жерлерінде тиімді көрінеді, онда бүрку және тамшылатып суару қолданылады. Бүріккіш машиналарды қолдану, өз кезегінде, дақылдардың өнімділігін 1,5–2 есе арттыруға мүмкіндік береді.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1.Спектр М.Д. Оценка использования земельных ресурсов . – Астана: Фолиант, 2016. – 300 с.

2.Концепция инвестиционной отраслевой программы развития орошаемого земледелия на 2018-2027 г.г. - Астана, 2018. – 35 с.

3. Джигильдиева Ж.Г. Землеустроительное проектирование: учебное пособие/ Ж.Г. Джигильдиева. – Алматы, Альманах, 2019 – 98 б.

4. Спектор М.Д. Земельно – хозяйственное устройство и планировка сельских населенных мест: Учебник/М.Д.Спектор. – Астана: Фолиант, 2014 – 336 с.

5. Утегалиева Н.Х. Жерге орналастыру және кадастр негіздері. Оқу құралы/ Н.Х. Утегалиева, Ж.Б. Тасанова – Алматы, Альманах, 2019 – 108 б.

6. Тасанова Ж.Б. Жерді пайдалану мен қорғауды мемлекеттік бақылау: оқу құралы/ Ж.Б.Тасанова, Н.Х.Утегалиева. – Орал: Жәңгір хан атындағы БҚАТУ, 2022 – 101 б.

7. Утегалиева Н.Х. Кадастрлық бағалау және жерді аймақтарға бөлу: оқу құралы / Н.Х.Утегалиева, Б.М.Мусаева. – Орал: Жәңгір хат атындағы БҚАТУ, 2022. – 97 б.

8. Әймен Ә.Т Аграрлық құрылымдардағы жер ресурстарын тиімді пайдалануды ұйымдастыру/ Әймен Ә.Т., Ахметов Е.С. – Алматы, «Отан» баспасы, 2021. – 108 б.

9.Статистические данные Республики Казахстан «Сельское, лесное и рыбное хозяйство Казахстана 2018-2022». Статистическое агентство Республики Казахстан. <http://stat.gov.kz>

РЕЗЮМЕ

Выявлены и рекомендованы методы эффективного использования земельных ресурсов Западно-Казахстанской области и их значительный вклад в сельское хозяйство и экономику страны. При этом вывод сделаем, сравнив количество обрабатываемых земель с показателями пятилетней давности. Выделять деньги из бюджета страны на удобрение сельскохозяйственных угодий, активно заниматься охраной природы от эрозии. Ставя на первое место развитие рыночной экономики и увеличивая пахотные земли. Путем увеличения посевных площадей с учетом других природных условий, с учетом применения методов водной эрозии, ветровой эрозии, эрозии почв.

RESUME

Methods for the efficient use of land resources in the West Kazakhstan region and their significant contribution to agriculture and the country's economy have been identified and recommended. At the same time, we will draw a conclusion by comparing the amount of cultivated land with the indicators of five years ago. To allocate money from the country's budget for the fertilization of agricultural land, to actively engage in the protection of nature

from erosion. Putting the development of a market economy in the first place and increasing arable land. By increasing the area under crops, taking into account other natural conditions, taking into account the use of methods of water erosion, wind erosion, soil erosion.

ӘОЖ 006.034

Білім алушы: Айтжанов Б.Б., т.ғ.б., магистрант

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Зерттеу Университеті, Алматы қ.

Ғылыми жетекші: Сакиева З.Ж., х.ғ.к., жетекші

Қазақ Ұлттық Аграрлық Зерттеу Университеті, Алматы қ.

**ТАҒАМ ҚАУІПСІЗДІГІ: ТАҒАМДЫҚ ҚОСПАЛАР ҮШІН ЖАҢА ҚР СТ
ОІС/SMІС 24-2022 ХАЛАЛ СТАНДАРТЫН НЕГІЗДЕУ**

ТҮЙІН

Тағам өнімінің қауіпсіздігі ұлт денсаулығы мен елдің әл-ауқатының ажырамас құрамдас бөлігі саналады. Тағам өнімінің қауіпсіздігіне қойылатын талаптар Еуразиялық экономикалық одақтың техникалық регламенттерінде жазылған. Алайда халал призмасынан алып қарағанда бұл ТР құжаты мұсылмандардың қалауын қанағаттандырмайды. Осы орайда Халал өнімдеріне қатысты тағамдық қоспаларды қарастыратын нормативтік құжат әзірлеу қажеттілігі туындайды. «Халал» термині діни анықтамасынан бөлек қазіргі таңда «сапа», «қауіпсіздік» мағыналарының синониміне айналды.

Түйін сөздер: *қауіпсіздік, стандарт, халал, индекс, азық-түлік.*

Economist Intelligence Unit компаниясы әзірлеген және Corteva Agriscience демеушісі болып табылатын азық-түлік қауіпсіздігінің жаһандық индексі 113 елдің ішінде қолжетімділік, ассортимент, сапа мен қауіпсіздік және тұрақтылық пен бейімделу секілді төрт басты көрсеткішті қарастырады. Индекс бүкіл әлем бойынша көптеген елдерде азық-түлік қауіпсіздігін бағалаудың объективті негізін беретін 68 бірегей көрсеткіштерден құралған динамикалық сандық және сапалы бенчмаркинг үлгісі болып табылады. Азық-түлік қауіпсіздігі айналасында стандартталған метрик құру арқылы біз тұтынушыларды азық-түлік қауіпсіздігін қамтитын мәселелерді, соның ішінде рейтинг мен нәтижелерді зерттеп, саясаттар, бизнес-операциялар және болашақ зерттеулерге қатысты тұжырымдар жасай аламыз [1].

Азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуде мәселелерді шешу мен проблемаларды зерттеу мақсатында 113 мемлекетте жүргізілген азық-түлік қауіпсіздігінің 11-ші жаһандық индексінің көрсетуінше, әлемдегі азық-түлік қауіпсіздігі үш жыл қатарынан нашарлап бара жатыр. Азық-түлік қауіпсіздігінің жаһандық индексі (АҚЖИ) келесі көрсеткіштер арқылы есептеледі:

- Қолжетімділік (Affordability): тұтынушылардың азық-түлік тауарларын сатып алу қабілеті өлшенеді.

- Ассортимент (Availability): ауылшаруашылық өндіріс пен ферма мүмкіндіктері, азық-түлік тауарларымен қамтамасыз етудегі ұлттық потенциал өлшенеді.

- Сапа және қауіпсіздік (Quality and Safety): қарапайым тамақтану рационының өртүрлілігі мен тағамдық сапасы, сондай-ақ тағам өнімдерінің қауіпсіздігі өлшенеді.

- Тұрақтылық және бейімделу (Sustainability and Adaptation): климаттың өзгеруіне және оның салдары мен табиғи ресурстардың қауіп-қатеріне мемлекеттің төтеп бере алуы және осы қатерлерге бейімделе алу қабілеті өлшенеді.